

TAPSMO SUAUGUSIUOJU ŽENKLAI LIETUVOS JAUNUOLIŲ IMTYJE*

Rimantas Vosylis

Doktorantas
Mykolo Romerio universitetas
Socialinių technologijų fakultetas
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Tel. (8 5) 271 46 20
El. paštas: rvosylis@yahoo.co.uk

Šiuo aprašomojo pobūdžio tyrimu siekta atskleisti, kuriuos iš Arnetto nurodytų tapsmo suaugusiuoju ženklų Lietuvos jaunuoliai laiko svarbiais, kuo skiriasi šių ženklų svarbos vertinimas vyrų ir moterų grupėse ir kiek Lietuvos jaunuolių požiūris skiriasi nuo gyvenančiųjų Vakarų šalyse. Tyrime dalyvavo 434 jaunuoliai (215 vyrų, 219 moterų). Tiriamųjų amžiaus $M = 22,48$, $SD = 1,91$. Tiriamesiems buvo pateiktas klausimynas, kurį sudaro 39 suaugusio asmens ženklai (kriterijai), grįsti Arnetto tyrimais (pvz., Arnett, 2001, 2003), prašant nurodyti, kurie ženklų yra būtini, kad asmenį būtų galima laikyti suaugusiu.

Tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvos jaunuoliai, panašiai kaip Vakarų šalių, tapsmą suaugusiuoju supranta kaip tam tikrų individualių savybių įgijimą, o ne kaip su vaidmenų kaita siejamų įvykių išgyvenimą. Tačiau, skirtingai nei Vakarų šalių jaunuoliams, šalia svarbių tapsmo suaugusiuoju savybių, rodančių individo savarankiškumą, autonomiją bei savo elgesio kontrolę, Lietuvos jaunuoliams svarbiausios pasirodė savybės, apibūdinančios sugebėjimus pasirūpinti savo šeima. Jaunų Lietuvos vyrų ir moterų požiūris į tapsmo suaugusiuoju svarbą skiriasi nedaug: yra nedidelių skirtumų vertinant šeimyninių kompetencijų, siejamų su vaidmenimis šeimoje, ir taisyklių laikymosi svarbą tapsmui suaugusiuoju.

Pagrindiniai žodžiai: tapsmas suaugusiuoju, tapsmo suaugusiuoju ženklai, Lietuvos jaunuoliai, lyčių skirtumai.

Gyvenimo kelio (angl. *life course*) tyrimuose, analizuojančiuose individo perėjimą iš paauglystės į suaugusiojo amžių, tapsmas suaugusiuoju vertinamas tyrinėjant vaidmenų kaitą, susijusią su penkiaais asmens gyvenimo įvykiais: mokslų baigimu, darbinės karjeros pradžia, tėvų namų palikimu, pirmąja santuoka ir pirmojo vaiko gimimu (Liefbroer & Toulemon, 2010). Daugelyje šios pakraipos tyrimų, nagrinėjusių Va-

karų šalių jaunimo socialinę brandą, yra teigiama, kad per pastaruosius 50 metų ši branda tapo kompleksiškesnė, mažiau standartizuota ir ilgiau trunkanti, t. y. dalis įvykių, kaip antai pirmoji santuoka, pirmojo vaiko gimimas ar stabilios karjeros pradžia, nusikelia į gerokai vėlesnius metus, o kai kuriems individams šie įvykiai visai neįvyksta – kai kurie žmonės visą gyvenimą gyvena nesusituokę ir neturėdami vaikų,

* Autorius nuoširdžiai dėkoja Mykolo Romerio universiteto psichologijos studentams, prisidėjusiems prie šio tyrimo, taip pat dr. Rasai Erentaitei už pagalbą gerinant rankraščio lietuvių kalbą.

kiti visą gyvenimą praleidžia mokydamiesi (pvz., Aassve, Davia, Iacovou, & Mazzuco, 2007; Elzinga & Liefbroer, 2007; Setters-ten, 2007).

Todėl kai kurie psichologijos srities tyrėjai suabejojo, ar minėti gyvenimo įvykiai ir su jais susijusi vaidmenų kaita apskritai yra tinkami apibūdinti Vakarų jaunimo tapsmą suaugusiuoju, tad buvo pasiūlyta daugiau dėmesio skirti asmens savybių, žyminčių individualizmą, įgijimui (Arnett, 1997). Kaip tik šia perspektyva remiantis bus toliau nagrinėjamas tapsmas suaugusiuoju.

Minėtos perspektyvos esmę sudaro tai, kad tapsmas suaugusiuoju yra ne tik socialiai, bet ir kultūriškai sąlygotas ir turėtų būti apibūdinamas, visų pirma, remiantis tam tikros kultūros jaunuolių, pereinančių iš paauglystės į suaugusiojo tarpsnį, akimis. Šie siūlymai yra grindžiami tuo, kad paauglystės pabaiga, skirtingai nei pradžia, kuri prasideda kartu su pubertaciniu laikotarpiu, yra nulemta ne biologiškai, o kultūriškai (Arnett & Taber, 1994). Todėl ir tapsmas suaugusiuoju bei laikas, kai įgyjamas suaugusiojo statusas, gali skirtis – tai priklauso nuo to, kaip šis tapsmas yra socialiai sukonstruotas tam tikroje kultūroje, remiantis įvairiausiais ženklais, kuriuos tos kultūros nariai, pavyzdžiui, patys jaunuoliai, patiriantys tapsmą, laiko svarbiais (Arnett, 1997).

Kultūriniai tapsmo suaugusiuoju skirtumai dar aiškinami tuo, kad įvairiose kultūrose praktikuojami skirtingi socializacijos procesai. Šiuos procesus būtų galima pateikti kontinuume, kurio viename gale yra kultūros, pasižyminčios plačia, o kitame – siaura socializacija. Kultūrose, kurioms būdinga plati socializacija, yra skatinama nepriklausomybė, individualizmas ir saviraiška. Kultūros, kurioms būdinga

siaura socializacija, priešingai – vertina paklusnumą ir konformizmą, o neatitinkantis kultūrinių lūkesčių elgesys yra smerkiamas ar net baudžiamas. Šie kultūriniai socializacijos skirtumai sudaro didesnes arba mažesnes galimybes individui rinktis savo raidos kelią: plačios socializacijos kultūrose galimybių yra daug, siauros socializacijos kultūrose individai yra spaudžiami gyventi pagal kultūriškai nulemtą standartą (Arnett & Taber, 1994). Remiantis šiomis teorinėmis prielaidomis, tapsmas suaugusiuoju plačios socializacijos kultūrose, sakysime, išsivysčiusiose Vakarų šalyse, turėtų būti labiau vertinamas pagal individualistinių asmens savybių, kaip antai autonomija, nepriklausomybė ir kitų, įgijimą (Arnett & Balle-Jensen, 1993).

Suaugusiojo ženklams (kriterijams), kuriuos jaunuoliai mano esant būtinus, kad asmuo būtų laikomas suaugusiu, nagrinėti yra skirta daug mokslinių darbų (Arnett, 1994, 1997, 1998, 2001, 2003). Visuose šiuose tyrimuose autorius naudoja klausimyną, sudarytą remiantis psichologinių bei psichosocialinių suaugusio asmens rodiklių apžvalga (Arnett, 1994) bei kitais antropologiniais, sociologiniais ir kitokio pobūdžio tyrimais, kuriuose nagrinėjami suaugusio asmens žymenys įvairiose kultūrose (Arnett, 1997). Šių suaugusiojo ženklų skaičius įvairiuose tyrimuose yra panašus, tačiau grupės, į kurias kriterijai yra skirstomi, įvairiuose autoriaus tyrimuose skiriasi. Vėlesniuose tyrimuose (Arnett, 2003) šias grupes sudaro: 1) nepriklausomybės kriterijai, apimantys emocinius, kognityvius ir elgesio ženklus; 2) tarpusavio priklausomybę rodantys ženklai, besiremiantys psichologinėje literatūroje randamais jaunam suaugusiajam būdingais bruožais; 3) šei-

mynines kompetencijas rodantys ženklai; 4) normų laikymosi žymės, t. y. ženklai, rodantys sugebėjimą kontroliuoti savo elgesį; 5) biologiniai pokyčiai; 6) chronologiniai pokyčiai; 7) vaidmenų kaitos ženklai ir keli ženklai, nepriskirti jokiai grupei.

Nepriklausomybę, tarpusavio priklausomybę ir normų (taisyklių) laikymąsi rodantys ženklai išskirti remiantis Arnett ir Taber (1994) apžvalga, skirta analizuoti individo pokyčius kognityvioje, emocinėje, elgesio, vaidmenų kaitos ir kitose sferose, siejamose su paauglio tapumu suaugusiuoju. Apžvalgoje autoriai mini, kad kognityviu lygmeniu suaugę asmenys sugeba numatyti savo veiksmų padarinius, planuoti ateitį, taip pat gali savarankiškai apsispręsti dėl savo vertybių ir įsitikinimų. Emociniu lygmeniu suaugę asmenys laikosi nuostatos, kad jų laimė priklauso nuo jų pačių, t. y. individai siekia įveikti savo emocinius sunkumus, visų pirma, savarankiškai. Elgesio prasme suaugę individai sugeba prisiimti atsakomybę už savo veiksmų padarinius, taip pat mažiau pasižymi beatodairišku ir nerūpestingu elgesiu, dažniau būdingu paaugliams (Arnett & Balle-Jensen, 1993; Arnett & Taber, 1994). Šeimyninių kompetencijų žymenys, surinkti iš antropologinių tyrimų, atliktų nagrinėjant tradiciškesnes kultūras įvairiose pasaulio šalyse, apima asmens savybes, rodančias sugebėjimą atlikti šeimynines pareigas. Klausimyne šeimyninių kompetencijų kriterijai vyrams ir moterims formuluojami atskirai, nes įvairiose kultūrose vyrų ir moterų šeimyninės pareigos skiriasi. Vaidmenų kaitos žymenis apima kriterijai, paprastai naudojami „gyvenimo kelio“ (angl. *life course*) tyrimuose, nagrinėjančiuose jaunuolių socialinę brandą. Chronologiniai žymenys apima kelias

amžiaus ribas, kurias peržengus įvairių šalių teisinėse sistemose suteikiama papildomų teisių, pavyzdžiui, nuo aštuoniolikos metų galima vartoti alkoholį. Biologiniai žymenys apima kūno pokyčius, vykstančius paauglystėje, sakysime, tapimą pajėgiam susilaukti vaikų (Arnett & Balle-Jensen, 1993; Arnett & Taber, 1994; Arnett, 1994, 1997, 1998, 2001, 2003).

Vienas esminių šių tyrimų atradimų yra tai, kad, pačių jaunuolių akimis, tapimas suaugusiuoju yra suprantamas kaip nepačiuopiamas, laipsniškas, psichologinis bei individualistinis ir apibūdinamas ne diskrečiais įvykiais, o vidiniais ir psichologiniais procesais. Daugelyje šių tyrimų nepriklausomybę bei individualizmą žymintys suaugusiojo ženklai, kaip antai gebėjimas prisiimti atsakomybę už savo veiksmų padarinius, sugebėjimas be kitų įtakos apsispręsti dėl savo vertybių ir įsitikinimų, buvimas finansiškai nepriklausomam nuo tėvų bei gebėjimas su tėvais užmegzti lygiaverčius santykius, daugumos tiriamųjų buvo įvardyti kaip patys būtiniausi suaugusiam asmeniui. O vaidmenų kaita, susijusi su santuoka, tėvyste bei motinyste, mokslų baigimu ar nuolatiniu darbu, buvo įvardyta kaip būtina suaugusiajam tik trečdalis ar dar mažesnio skaičiaus tiriamųjų (Arnett, 1994, 1997, 2001, 2003). Dauguma tiriamųjų, kad taptų suaugusiuoju, laikė svarbiu ir normų (taisyklių) laikymąsi, t. y. rizikingo ar probleminio elgesio nebuvimą, ypač tokio, kuris turi neigiamų padarinių kitiems individams (Arnett, 1994, 1997, 2001, 2003).

Vienas šių tyrimų trūkumų yra tai, jog buvo tik vienas tyrimas (Arnett, 2003), į kurį buvo įtrauktos ir tokios etninės grupės, kaip afroamerikiečiai, lotynų amerikiečiai, azijiečiai, gyvenantys JAV, t. y. visuose

kituose dalyvavo tik baltaodžiai vidurinės socialinės klasės studentai. Nors individualistiniai suaugusiojo ženklai visose etninėse grupėse išliko kaip būtiniausi suaugusiam individui apibūdinti, tarp šių grupių buvo nustatyta ir tam tikrų skirtumų. Šeimyninių kompetencijų, paklusimo normoms bei vaidmenų kaitos kriterijai pasirodė esą mažiau svarbūs baltaodžiams nei visiems kitiems dalyviams, reprezentuojantiems kitas etnines grupes. Šiuos skirtumus autorius aiškina tuo, jog kitose etninėse grupėse šeimyninės vertybės, tarkim, išpareigojimas šeimai, rūpestis kitais, yra svarbesnės nei baltaodžiams (Arnett, 2003).

Ši tyrimų kryptis susilaukė nemažai mokslininkų dėmesio ir paskatino toliau tirti, kokius suaugusiojo ženklus laiko svarbiais kitų šalių ir kultūrų jaunuoliai. Tyrimas Austrijoje (Sirsch, Dreher, Mayr, & Willinger, 2009), kuriame dalyvavo 775 austrų jaunuoliai, gana tiksliai reprezentuojantys Austrijos jaunuolių populiaciją, atskleidė bemaž identiškus rezultatus, gautus tyrinėjant JAV jaunuolių populiaciją, t. y. du beveik visų jaunuolių įvardyti būtini suaugusiajam ženklai buvo atsakomybės už save prisiėmimas ir savarankiškai priimami sprendimai (Sirsch et al., 2009). Tyrimo Graikijoje, kuriame dalyvavo 183 18–25 metų jaunuoliai, rezultatai taip pat buvo panašūs į kitų tyrimų, atliktų Vakarų šalyse. Individualistiniai kriterijai daugumos tiriamųjų buvo laikomi svarbiais tapsmui suaugusiuoju, tačiau šeimyninės kompetencijos ir normų laikymasis gana didelės dalies tiriamųjų taip pat buvo vertinami kaip svarbūs (Petrogiannis, 2011). Tyrimas Izraelyje (Mayselless & Scharf, 2003), kuriame dalyvavo 188 paaugliai ir 218 maždaug 26 metų jaunuolių, taip pat patvirtino, kad

individualistiniai kriterijai jaunuolių laikomi svarbiausiais, kad taptų suaugusiais, o vaidmenų kaita, chronologiniai ir biologiniai žymenys laikomi mažiausiai svarbiais (Mayselless & Scharf, 2003). Kai kuriuose šių tyrimų buvo aptikta vyrų ir moterų požiūrio į tai, kas svarbu suaugusiajam, skirtumų (pvz., Mayselless & Scharf, 2003; Sirsch et al., 2009).

Įdomu, kad tyrimuose, atliktuose toliau nuo Vakarų kultūros esančiose šalyse, buvo nustatyta didesnių tapsmo suaugusiuoju ženklų skirtumų. Argentinoje atliekant analogišką tyrimą buvo nustatyta, kad jauni argentiniečiai svarbiausiais tapsmo suaugusiuoju ženklais, visų pirma, laiko šeimynines kompetencijas ir tarpusavio priklausomybę, nors paklusnumas normoms bei nepriklausomybė daugumos tyrimo dalyvių taip pat buvo laikomi būtiniais suaugusiam asmeniui (Facio & Micocci, 2003). Iš pagrindinių suaugusio žmogaus indikatorių Indijos jaunuoliai (Seiter & Nelson, 2011) pabrėžė sugebėjimą apsaugoti šeimą, tapti pajėgiam pasirūpinti senėjančiais tėvais ir kitus bendruomeninius ženklus, derančius su Indijos kultūriniu kontekstu, kuriame ypač vertinami šeimyniniai santykiai ir induizmas (Seiter & Nelson, 2011). Keletas tyrimų Kinijoje (Badger, Nelson, & Barry, 2006; Nelson, Badger, & Bo Wu, 2004) atskleidė, kad pagrindiniai tapsmo suaugusiuoju ženklai, Kinijos jaunuolių nuomone, pasirodė esą labai panašūs į tuos, kuriuos nurodo JAV ir dauguma Europos jaunuolių: išmokti prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, išmokti visą laiką kontroliuoti savo emocijas ir tapti finansiškai nepriklausomiems nuo tėvų. Kita vertus, kinų jaunimas daug labiau vertina vaidmenų kaitą, paklusnumą normoms bei

šeimynines kompetencijas. Palyginti su JAV, daug daugiau Kinijos jaunuolių nurodė ir tai, jog tam, kad taptų suaugusiuoju, būtina išmoksi būti mažiau susitelkusiam į save ir labiau rūpintis kitais bei sugebėti padėti savo tėvams finansiškai (Badger et al., 2006; Nelson et al., 2004). Argentinoje, Indijoje ir Kinijoje atlikti tyrimai iš esmės patvirtina Arnett ir Taber (1994) prielaidas, kad kultūra turi svarbią reikšmę apibūdinant suaugusį asmenį.

Nors buvo atlikta daug šios krypties tyrimų, kai kurios kultūros ir šalys yra gana mažai tirtos. Pavyko rasti tik kelis tyrimus, naudojančius aprašytą suaugusiojo ženklų sąrašą, atliktus Rytų Europos posovietinėse šalyse. Tyrimu Rumunijoje buvo atskleista, kad tarp penkių šios šalies jaunuoliams svarbiausių suaugusio asmens ženklų buvo trys žymintys nepriklausomybę ir du – taisyklių laikymąsi (Nelson, 2009). Lietuvoje jau yra atlikta gana didelio masto tyrimų, nagrinėjančių socialinės brandos kaitą per pastaruosius kelis dešimtmečius. Viename minima, kad Lietuvos, kaip ir Vakarų šalių, jaunuolių socialinę brandą paveikė deinstytucionalizacija, deinstitucionalizacija bei individualizacija (Kraniauskienė, 2011), o tai taip pat sudaro prielaidas abejoti socialinės brandos indikatorių tinkamumu vertinti Lietuvos jaunuolių tapimą suaugusiuoju. Kita vertus, yra atlikti tik keli, kurių metodologija kiek ribota, tyrimai, nuosekliai nagrinėjantys, kokius tapimo suaugusiuoju ženklus laiko svarbiais Lietuvos jaunuoliai. Pirmuoju, vykdant telefoninę apklausą, buvo tirta reprezentatyvi 507-ių įvairaus amžiaus Lietuvos gyventojų imtis (Pivoriūtė, 2012). Tyrimu buvo nustatyta, kad svarbiausios suaugusio asmens žymės sietinos su nepriklausomybe, savarankiškumu ir taisyklių

laikymusi, tačiau tyrime buvo naudota tik dalis tapimo suaugusiuoju ženklų, aptariamų ankstesniuose tyrimuose. Tiriamųjų imties amžiaus ribos (18–72 metai) taip pat sudaro sunkumų lyginant tyrimo rezultatus su atliktais kitose šalyse. Antrajame tyrime (Vosylis ir kt., 2013) buvo pasitelktas išsamus Arnett (2003) kriterijų sąrašas ir aptikta, kad tarp dešimties svarbiausių suaugusio asmens ženklų buvo žymintys nepriklausomybę, šeimynines kompetencijas bei taisyklių laikymąsi, tačiau buvo tiriama gana nelygiavertė lyties atžvilgiu imtis. Abiejuose tyrimuose nenagrinėti ir moterų bei vyrų požiūrio į tapimą suaugusiuoju skirtumai. Būtent šių ribotumų siekiama išvengti šiame tyrime. Šiuo aprašomojo pobūdžio tyrimu siekta atskleisti, kuriuos iš Arnetto nurodytų tapimo suaugusiuoju ženklų Lietuvos jaunuoliai laiko svarbiais, kuo skiriasi šių ženklų svarbos vertinimas vyrų ir moterų grupėse bei kiek Lietuvos jaunuolių požiūris skiriasi nuo gyvenančiųjų Vakarų šalyse.

Tyrimo metodika

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 434 jaunuoliai (215 vyrų, 219 moterų). Jų amžiaus $M = 22,48$, $SD = 1,91$, jauniausiam tyrimo dalyviui buvo 19 metų, vyriausiam – 26. 19,8 % tyrimo dalyvių nurodė, jog yra baigę visus planuotus mokslus. 27,2 % dalyvavusiųjų tyrime nurodė, kad gyvena pas tėvus, 56,7 % – laikiname būste, 12,2 % – nuosavame būste. Susituokusių tyrimo dalyvių buvo 8,3 %, turinčių vaikų – 7,4 %.

Įvertinimo būdai. Anketoje, skirtoje tyrimo dalyviams, buvo pateikti demografiniai klausimai, keli su šio tyrimo tema nesusiję klausimai ir klausimynas, kurį sudaro 39 suaugusio asmens ženklai

(kriterijai), besiremiantys Arnett tyrimais (pvz., Arnett, 1994, 1997, 2001, 2003). Šio sąrašo vertimą iš anglų kalbos atliko publikacijos autorius ir profesionali vertėja. Siekiant kuo tikslesnio vertimo, abu vertimo tekstai buvo peržiūrėti dviejų mokslininkų ir geriausi variantai išversti atgal į anglų kalbą dar vieno nepriklausomo vertėjo. Suaugusiojo ženklų sąrašas pateikiamas 2-oje lentelėje. Prie šio ženklų sąrašo buvo pateiktas prašymas nurodyti „<...> ar, jūsų nuomone, tai, kas toliau nurodyta, turi būti įgyvendinta, kad asmenį būtų galima laikyti suaugusiuoju“, pasirenkant vieną iš dviejų atsakymo variantų – „suaugusiajam būtina“ arba „suaugusiajam nebūtina“.

Grupės, į kurias suskirstyti suaugusiojo ženklai, įvairiuose klausimyno autoriaus ir kitų mokslininkų tyrimuose skiriasi (pvz., Arnett, 1998, 2001, 2003; Nelson, 2009). Kadangi nėra ir vienodos nuomonės dėl klausimyno struktūrinio (faktorinio) validumo (palyginimui: Arnett, 2001, 2003; Mayselless & Scharf, 2003; Nelson, 2009), šiam tyrimui pasirinktas Arnett (2003) publikacijoje pateikiamas sąrašas ir šio sąrašo grupavimas, kuris yra grįstas teorinėmis prielaidomis, o ne empiriniais rezultatais. Vidinis grupes sudarančių teiginių suderintumas, nustatytas šiame tyrime, pateiktas

1-oje lentelėje. Palyginimui pateikiamas ir vidinis skalių suderintumas, nustatytas naudojant originalią klausimyno versiją anglų kalba (Arnett, 2003) bei vokišką (Sirsch et al., 2009) ir graikišką (Petrogiannis, 2011) vertimus. Kadangi šio tyrimo rezultatų analizė atliekama tik teiginių, o ne juos sudarančių skalių lygiu, čia pateikti Cronbacho α dydžiai skirti tik apytiksliai palyginti klausimyno teiginių (suaugusiojo ženklų) tarpusavio ryšį šiame ir išvardytuose užsienio tyrimuose. Tai, kad kriterijų grupių vidinis suderintumas, nustatytas šiame tyrime, yra labai panašus į originalaus klausimyno ir įvairių jo vertimų, leidžia manyti, jog tyrimo rezultatus, gautus naudojant šį klausimyno vertimą, galima lyginti su atliktais išvardytose šalyse. Tolesnė tyrimo analizė atlikta tik teiginių lygiu, todėl lietuviškosios klausimyno versijos struktūrinis (faktorinis) validumas nebuvo nagrinėtas.

Tyrimo eiga. Tyrimo duomenys buvo renkami 2013-ųjų pavasarį talkinant Mykolo Romerio universiteto trečio kurso psichologijos studentams (toliau – tyrimo padėjėjai), atliekantiems vieną iš psichologijos studijų programos praktikos modulio užduočių. Kiekvienas šio modulio dalyvis buvo įpareigotas surasti 20 tiriamųjų nuo 19 iki 26 metų (siekiama kuo labiau išlaikyti

1 lentelė. Arnett (2003) suaugusiojo ženklų klausimyno teiginių grupių vidinis suderintumas

	Lietuvių kalba	Anglų kalba (Arnett, 2003)	Vokiečių kalba (Sirsch et al., 2009)	Graikų kalba (Petrogiannis, 2011)
Nepriklausomybė	0,44	0,42	0,47	0,56
Tarpusavio priklausomybė	0,56	0,64	0,64	0,57
Šeimyninės kompetencijos	0,73	0,73	0,87	0,89
Taisyklių laikymasis	0,77	0,83	0,81	0,90
Biologiniai pokyčiai	0,68	0,76	0,80	0,77
Chronologiniai pokyčiai	0,63	0,67	0,66	0,68
Vaidmenų kaita	0,76	0,73	0,64	0,81

vienodas amžiaus ir lyties proporcijas). Tyrimo dalyviai į klausimus atsakinėjo pildydami popierines anketas, kurias tyrimo padėjėjai gavo iš kursą kuruojančio dėstytojo. Anketos buvo pildomos įvairiose vietose: skaityklose, seminarų metu ir kt. Tyrimo padėjėjai taip pat buvo įpareigoti tiriamiesiems pildant anketas stebėti tyrimo eigą. Šios stebėsenos metu duomenis renkantys tyrimo padėjėjai žymėjosi informaciją, susijusią su tyrimo eigą, pavyzdžiui, klausimų pildymo trukmę, tyrimo dalyviams kilusius klausimus ir kt. Ši informacija tyrimo padėjėjų buvo naudojama rengiant atlikto tyrimo ataskaitą, be to, padėjo gauti informaciją apie numatytą tyrimo procedūrą laikymąsi. Anketos, pateiktos kartu su raštiškomis ir žodinėmis ataskaitomis, kurioms trūko skaidrumo, suvedant į statistinės duomenų analizės programą buvo pažymėtos kaip papildomai tikrintinos dėl autentiškumo. Anketų autentiškumo tikrinimas susidėjo iš duomenyse esančių išskirčių paieškos, laikantis prielaidos, kad neautentiškos anketos turi didesnę tikimybę pasižymėti kaip reti, netipiniai atvejai duomenyse (išskirtys), ir papildomų susitikimų su studentais. Siekiant rasti retus, netipinius atvejus, buvo ieškoma reikšmių, nutolusių nuo vidurkio per tris standartinius nuokrypius bent vienoje iš anketoje pateiktų skalių ir daugiamačių išskirčių, apskaičiuojant Mahalanobio atstumą visoms anketoje buvusioms skalėms kartu paėmus. Kai rasta išskirtis sutapo su žyma, jog tam tikra anкета yra tikrintina, arba kai tam tikro tyrimo padėjėjo surinktose anketose rasta dvi ar daugiau išskirčių, padėjėjai buvo kviečiami papildomam pokalbiui dėl numatytų tyrimo procedūrų laikymosi. Tais atvejais, kai ir pakartotiniuose susitikimuose su padėjėjais

trūko skaidrumo arba kai šių susitikimų metu paaiškėdavo naujos informacijos, kuri leido suabejoti apklausos atlikimo gairių ir procedūrų laikymusi (pvz., anketos buvo pildytos padedant kitam asmeniui ir pačiam tyrimo padėjėjui nesant su tiriamaisiais), anketos į tolesnę analizę nebuvo įtrauktos. Po šios patikros 46 anketų iš 480 buvo atsisakyta. Studentų užduotis buvo vertinama tik kaip atsiskaityta arba ne.

Rezultatai

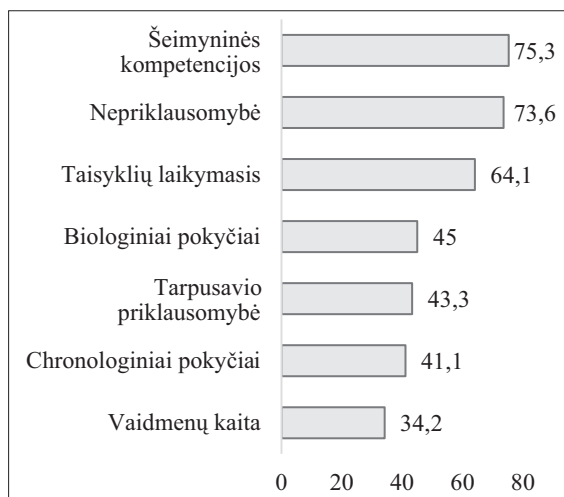
Tyrimo duomenys buvo analizuoti trimis žingsniais: visų pirma, įvertinant, koks procentas tiriamųjų pažymėjo kiekvieną iš suaugusiojo ženklų (kriterijų) kaip būtiną suaugusiajam, antra, įvertinant, ar pažymėjusių, kad vienas ar kitas kriterijus yra svarbus suaugusiajam, proporcija yra tokia pat vyrų ir moterų grupėse, ir trečia, palyginant, ar tiriamųjų, manančių, kad vienas ar kitas kriterijus yra svarbus, procentas skiriasi nuo procento, rasto JAV (Arnett, 2003), Austrijoje (Sirsch et al., 2009) bei Graikijoje (Petrogiannis, 2011). Vertinant požiūrio skirtumus vyrų ir moterų grupėse, be Pearsono χ^2 kriterijaus, buvo pasitelktas ir kontingencijos koeficientas (ω), suteikiantis galimybę lengvai spręsti apie efekto didumą, remiantis Cohen (1992) gairėmis. Laikoma, kad ω reikšmės, artimos 0,10, rodo mažą efekto didumą, reikšmės, artimos 0,30, – vidutinį, o reikšmės, artimos arba didesnės už 0,50, – didelį efektą (Cohen, 1992). Vertinant pažymėjusių vieno ar kito kriterijaus svarbą procento skirtumus nuo šio procento Vakarų šalyse, buvo nustatyti 95 % pasikliautinieji intervalai, taikant savirankos metodą. Pasirinktas savirankos imčių skaičius – 1 000. Lyginimas buvo atliekamas vertinant, ar procentas

nurodžiusiųjų, kad kriterijus yra svarbus, nustatytas trijose Vakarų šalyse, patenka į pasikliautinąjį intervalą, nustatytą šiame tyrime. Palyginimui pasirinkti Arnett (2003) tyrimas JAV, Sirsch ir kt. (2009) tyrimas Austrijoje ir Petrogiannis (2011) tyrimas Graikijoje. Tyrimų pasirinkimas grįstas keliais svarbiais jų panašumais. Visi šie tyrimai atlikti pramoninėse Vakarų šalyse, visuose jų tirtos imties amžiaus ribos buvo panašios į šio tyrimo jaunuolių imties ir visuose, pateikus tapsmo suaugusiuoju ženklus, atsakymui pasirinkti buvo pateikta tokia pati skalė. Kiti tyrimai, pavyzdžiui, Maysless ir Scharf (2003) ar Nelson (2009), buvo atlikti taikant kiek kitą metodologiją, todėl mūsų tyrimo rezultatų negalima tiesiogiai lyginti su jų rezultatais. Apibendrinti šio tyrimo rezultatai pateikiami 2-oje lentelėje ir paveiksle.

Vertinant tapsmo suaugusiuoju ženklų svarbą visoje imtyje, daugiausia dėmesio skiriama trimis populiariausioms suaugusiojo ženklų grupėms, individualių ženklų

rangui pagal populiarumą visoje imtyje, tiems ženklams, kuriuos bent 3/5 tiriamųjų pažymėjo kaip būtinus, kad asmuo būtų laikomas suaugusiuoju, ir nepopuliariausiems suaugusiojo ženklams.

Tarp dešimties populiariausių kriterijų, t. y. tų, kurie didžiausios tyrimo dalyvių dalies įvertinti kaip būtini, kad asmenį būtų galima laikyti suaugusiuoju, buvo ženklai, priklausantys nepriklausomybės, taisyklių laikymosi ir šeimyninių kompetencijų ženklų grupėms. Ypač populiarūs buvo ženklai, žymintys šeimynines kompetencijas: 6 iš 8 šios grupės ženklų buvo vertinami kaip būtini 80-ies arba daugiau procentų tiriamųjų. 5 iš 10 populiariausių suaugusiojo ženklų priklausė šeimyninių kompetencijų ženklų grupei. Šie ženklai rodė sugebėjimą pasirūpinti vaikais, užtikrinti fizinį šeimos saugumą ir finansiškai išlaikyti savo šeimą. 11-as pagal populiarumą suaugusiojo ženklas taip pat priklausė šiai grupei. Nagrinėjant šeimyninių kompetencijų svarbą tapti suaugusiuoju aptikta daugiausia vyrų ir moterų

Pav. Populiariausios tapsmo suaugusiuoju ženklų grupės. Skaičius prie stulpelio žymi tiriamųjų, pažymėjusių, kad šios grupės suaugusiojo žymės yra būtinos, procentinės dalies vidurkį

2 lentelė. Tiriamųjų, pažymėjusių, jog ženklas (kriterijus) yra būtinas, kad asmuo būtų laikomas suaugusiuoju, procentinė dalis visoje tyrime imtyje, vyrų ir moterų grupėse bei tyrimuose, atliktuose Vakarų pramoninėse šalyse

	Nurodykite, ar, jūsų nuomone, tai, kas toliau pateikta, turi būti įgyvendinta, kad asmeni būtų galima laikyti suaugusiuoju....	Kriterijaus rangas imtyje (N = 434)	% pažymėjusiųjų, kad „suaugusiam būtina...“				χ^2 (1)	ω			
			Kultūriniai skirtumai		Vyrų ir moterų atsakymų skirtumai						
			95 % CI	JAV baltaodžiai	Austrija	Graikija			V (n = 215)	M (n = 219)	
Neprisklausomybė											
	Prisiimti atsakomybę už savo veiksmų pasekmes	1	96,5	[94,7; 98,2]	> 91	= 98	= 95	95,8	97,3	0,68	0,04
	Būti savarankiška(i), be tėvų ar kitų įtakos, apsisprendusiam dėl savo įsitikinimų / vertybių	6	82,0	[78,8; 85,7]	= 82	< 87	< 93	82,7	81,7	0,07	0,01
	Būti finansiškai neprisklausomam / -ai nuo tėvų	10	79,5	[75,3; 83,1]	> 71	> 64	= 83	76,3	82,6	2,70	0,08
	Tapti mažiau susirūpinusiam tik savimi, išmolti daugiau rūpintis kitais	18	59,7	[55,1; 64,4]	< 73	--	< 83	56,7	52,6	1,52	0,06
	Užmegzti santykius su tėvais kaip su sau lygiais suaugusiais	17	59,7	[55,0; 64,4]	< 70	< 71	< 90	56,7	62,6	1,52	0,06
	Nebevyventi tėvų namuose	23	50,2	[45,7; 54,5]	= 52	= 48	= 53	50,7	49,8	0,04	0,01
Tarpusavio priklausomybė											
	Mokėti visada gerai valdyti savo emocijas	14	65,9	[61,6; 70,8]	> 51	> 42	= 69	67,8	64,4	0,55	0,04
	Nebūti stipriai emociškai prisirišusiam / -iai prie tėvų	32	35,7	[31,5; 40,5]	> 16	> 21	> 21	38,1	32,4	2,09	0,07
	Įsipareigoti ilgalaikiams meilės ryšiams	34	27,9	[23,6; 31,9]	> 14	> 22	< 44	29,9	26,0	0,81	0,04
	Turėti įsipareigojimų kitiems visam gyvenimui	35	27,2	[22,9; 31,5]	< 37	> 19	< 75	29,3	25,1	0,96	0,05

Nurodykite, ar, jūsų nuomone, tai, kas toliau pateikta, turi būti įgyvendinta, kad asmeni būtų galima laikyti suaugusiuoju....	Kriterijaus rangas imtyje (N = 434)	% pažymėjusiųjų, kad „suaugusiajam būtina...“						ω		
		Kultūriniai skirtumai			Vyrių ir moterų atsakymų skirtumai					
		95% CI	JAV baltaodžiai	Austrėja	Graikija	V (n = 215)	M (n = 219)		χ ² (1)	
Vaidmenų kaita										
Baigti mokslus	20	59,0	[54,3; 63,5]	> 14	> 34	= 56	58,1	59,8	0,13	0,02
Pradėti ilgalaikę karjerą	30	38,0	[33,7; 42,7]	> 14	< 52	< 88	34,9	41,1	1,78	0,06
Įsigyti būstą	31	37,3	[32,6; 41,8]	> 7	> 6	= 36	35,8	38,8	0,42	0,03
Turėti nors vieną vaiką	36	25,8	[21,9; 30,2]	> 5	> 6	= 29	27,9	23,9	0,93	0,05
Susituokti	37	23,7	[19,6; 28,2]	> 5	> 6	< 29	22,8	24,8	0,23	0,02
Dirbti visą darbo dieną	38	21,2	[17,3; 25,2]	= 19	> 14	< 73	22,8	19,7	0,61	0,04
Taisyklių laikymasis										
Vengti vairuoti išgėrus	4	87,1	[83,7; 90,0]	> 60	> 79	> 75	83,3	90,9	5,59	0,11*
Vengti daryti tokius smulkius nusikaltimus kaip vandalizmas arba vagiliavimas iš parduotuvių	5	82,9	[79,3; 86,5]	> 61	> 72	> 78	80,0	85,8	2,62	0,08
Vengti vartoti nelegalias narkotines medžiagas	12	72,1	[67,4; 76,3]	> 21	> 58	> 66	64,7	79,5	11,82	0,16**
Vairuoti automobilį saugiai ir laikantis leidžiamo greičio	13	68,2	[64,0; 72,3]	> 35	> 52	> 50	60,0	76,3	13,22	0,17***
Jeigu gyvenimiškai gyventi būtų saugiau, jeigu būtų galima naudoti kontraceptines priemones	15	64,3	[60,2; 69,3]	> 56	< 72	< 76	62,3	67,1	1,09	0,05

Nurodykite, ar, jūsų nuomone, tai, kas toliau pateikta, turi būti įgyvendinta, kad asmeni būtų galima laikyti suaugusiuoju....	Kriterijaus rangas imtyje (N = 434)	% pažymėjusiųjų, kad „suaugusiajam būtina...“						ω	
		Kultūriniai skirtumai			Vyrų ir moterų atsakymų skirtumai				
		95 % CI	JAV baltaodžiai	Austrija	Graikija	V (n = 215)	M (n = 219)		χ ² (1)
Vengti kalbėti nešvankiai ar vulgariai	22	[49,1; 57,9]	> 22	> 33	> 43	47,2	60,3	7,45	0,13**
Vengti pasigerti	24	[39,8; 49,1]	> 19	< 79	< 50	37,7	52,1	9,07	0,14**
Turėti ne daugiau nei vieną seksualinį partnerį (-ę)	28	[34,7; 43,3]	> 17	> 20	< 51	38,6	40,2	0,11	0,02
Biologiniai pokyčiai									
Moterims – tapti biologiškai pajėgiai susilaukti vaikų	16	[56,7; 66,0]	> 34	> 25	> 56	63,7	59,0	1,02	0,05
Vyrams – tapti biologiškai pajėgiai susilaukti vaikų	19	[54,9; 64,2]	> 27	> 24	= 58	61,9	57,4	0,89	0,05
Būti patyrusiam / -ai intymius santykius	29	[34,4; 43,3]	> 14	> 23	< 47	46,0	31,2	10,08	0,15**
Visiškai užaugti (iki suaugusiojo asmens ūgio)	39	[17,2; 25,6]	= 24	< 27	< 72	25,1	17,4	3,82	0,09
Chronologiniai pokyčiai									
Būti sulaukusiam / -iai 18 metų	25	[39,1; 48,2]	> 34	> 28	> 21	48,1	40,6	2,51	0,08
Būti sulaukusiam / -iai 21 metų	26	[39,3; 48,9]	> 30	> 22	> 35	42,3	46,0	0,62	0,04
Gauti vairuotojo pažymėjimą	33	[26,7; 35,6]	> 17	> 16	> 9	38,1	24,2	9,84	0,15**
Šeimyninės kompetencijos									
Moterims – sugebėti pasirūpinti vaikais	2	[91,2; 95,8]	> 41	> 67	> 72	91,2	95,9	4,02	0,10*
Vyrams – sugebėti pasirūpinti vaikais	3	[85,0; 91,0]	> 42	> 64	> 70	80,0	95,4	24,11	0,23***

Nurodykite, ar, jūsų nuomone, tai, kas toliau pateikta, turi būti įgyvendinta, kad asmeni būtų galima laikyti suaugusiuoju....	Kriterijaus rangas imtyje (N = 434)	% pažymėjusiųjų, kad „suaugusiajam būtina...“					ω		
		Kultūriniai skirtumai		Vyrų ir moterų atsakymų skirtumai					
		95% CI	JAV baltaodžiai	Austrija	Graikija	V (n = 215)		M (n = 219)	χ ² (1)
Vyrams – sugebėti užtikrinti fizinį šeimos saugumą	7	[78,0; 85,2]	> 48	> 55	< 89	80,9	82,6	0,22	0,02
Vyrams – sugebėti finansškai išlaikyti savo šeimą	8	[77,3; 84,9]	> 29	> 47	> 75	79,1	83,6	1,44	0,06
Moterims – sugebėti tvarkyti namų ūkį	9	[76,4; 83,8]	> 59	> 60	> 67	75,8	84,5	5,12	0,11*
Vyrams – sugebėti tvarkyti namų ūkį	11	[74,5; 82,2]	> 59	> 58	> 51	76,3	80,8	1,33	0,06
Moterims – sugebėti finansškai išlaikyti savo šeimą	21	[51,6; 61,1]	> 30	> 42	< 62	46,7	65,6	15,62	0,19***
Moterims – sugebėti užtikrinti fizinį šeimos saugumą	27	[38,0; 47,2]	< 51	< 56	< 86	33,0	52,5	16,83	0,19***

Pastabos: Lyginamoji JAV baltaodžių imtis pateikta ir suaugusiojo ženklių sąrašas sudarytas remiantis Arnett, J. J. (2003). Conceptions of the transition to adulthood among emerging adults in American ethnic groups. New Directions for Child & Adolescent Development, 100, 63–76. doi:10.1002/cd.75. Graikijos jaunuolių tyrimo rezultatai remiasi Petrogiannis, K. (2011). Conceptions of the transition to adulthood in a sample of Greek higher education students. International Journal of Psychology & Psychological Therapy, 11(1), 121–137.

*Austrijos jaunuolių tyrimo rezultatai remiasi Sirsch, U., Dreher, E., Mayr, E., & Willinger, U. (2009). What does it take to be an adult in Austria? Views of adulthood in Austrian adolescents, emerging adults, and adults. Journal of Adolescent Research, 24 (3), 275–292. doi:10.1177/0743558408331184. ω – kontingencijos koeficientas, * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001; CI – pasikliautinieji intervalai, rasti taikant saviranką (savirankos n = 1 000).*

požiūrio skirtumų. Didesnė dalis moterų, palyginti su vyrais, nurodė, kad sugebėti pasirūpinti vaikais yra svarbus suaugusiojo ženklas, kai yra vertinami tiek vyrai, tiek moterys. Didesnė dalis moterų nei vyrų taip pat mano, kad suaugusi moteris turėtų sugebėti finansiškai išlaikyti savo šeimą, užtikrinti jos saugumą ir sugebėti tvarkyti namų ūkį. Kita vertus, vertinant efekto didumą, matyti, kad nė vienu atveju ω nesiekė 0,3, todėl šie vyrų ir moterų požiūrio skirtumai interpretuoti kaip nedideli.

Kaip ir buvo galima tikėtis, beveik visa tiriamųjų imtis nurodė, kad prisiimti atsakomybę už savo veiksmų padarinius suaugusiam asmeniui yra būtina. Didelė dalis taip pat įvardijo, kad suaugusiajam privalu būti savarankiškai apsisprendusiam dėl savo įsitikinimų ir vertybių ir būti finansiškai nepriklausomam nuo tėvų. Taisyklių laikymasis, pavyzdžiui, vengimas vairuoti neblaiviam, vengimas daryti smulkius nusikaltimus taip pat pakliuvo į populiariausių suaugusiojo ženklų dešimtuką.

Tarp mažiau populiarių ženklų, tačiau tokių, kurie bent trims penktosioms tiriamųjų pasirodė būtini suaugusiajam, buvo vengimas naudoti nelegalias narkotines medžiagas ir saugus automobilio vairavimas. Čia taip pat nustatyta vyrų ir moterų šių ženklų svarbos vertinimo skirtumų. Vengti vairuoti išgėrus, vengti naudoti nelegalias narkotines medžiagas, vairuoti automobilį saugiai, vengti pasigerti ar nešvankiai kalbėti moterims pasirodė svarbesni suaugusiojo ženklai nei vyrams.

Tokios savybės kaip mokėjimas valdyti savo emocijas ir buvimas labiau susirūpinusiam kitais nei savimi, žyminčios tarpusavio priklausomybę, taip pat pasirodė būtinos gana didelei tiriamųjų daliai. Tačiau

kitos tarpusavio priklausomybę žyminčios savybės buvo įvertintos kaip svarbios tik trečdalis ar dar mažesnės dalies tiriamųjų. Tapti biologiškai pajėgiam (-iai) susilaukti vaikų taip pat buvo svarbu maždaug trims penktadaliams tiriamųjų.

O štai intymių santykių patirtis pasirodė svarbi tik 38,5 % tiriamųjų. Individo pasiekimas visas biologinis suaugusiojo ūgis buvo žemiausią rangą imtyje turintis suaugusiojo ženklas. 45 % ir mažiau tiriamųjų nurodė, kad chronologiniai pokyčiai yra būtini tapsmui suaugusiuoju. Vienus iš žemiausių rangų turintys ženklai priklausė vaidmenų kaitos kriterijų grupei. Vienintelis vaidmenų kaitos kriterijus, kuris pasirodė gana svarbus (59,0 %), žymėjo mokslų baigimą. Visi kiti pasirodė būtini tik 2/5 tiriamųjų, o kai kurie šių kriterijų, kaip antai susituokti ar dirbti visą darbo dieną, – atitinkamai tik 23,7 % ir 21,2 %. Palyginti su moterimis, vyrams buvo svarbesni tokie ženklai kaip būti patyrusiam intymius santykius, visiškai užaugti ir gauti vairuotojo pažymėjimą. Vertinant nepriklausomybės, tarpusavio priklausomybės bei vaidmenų kaitos ženklus, vyrų ir moterų požiūrio skirtumų nebuvo nustatyta.

Lyginant Lietuvos jaunuolių, manančių, kad vienas ar kitas suaugusiojo ženklas yra svarbus tapsmui suaugusiuoju, proporciją su nustatyta kitose šalyse, matyti, kad daugeliu atvejų ši dalis daugiau arba mažiau skyrėsi. Tačiau vienoje kriterijų grupėse šie skirtumai buvo ryškesni, o kitose ne tokie ryškūs. Žvelgiant į nepriklausomybę žyminčius suaugusiojo ženklus matyti, kad kai kuriais atvejais jaunuolių, manančių, jog tam tikras ženklas yra svarbus, dalis visiškai sutapo su tuo, kas aptikta Vakarų šalyse (pvz., nebegyventi tėvų namuose), o

kitais atvejais ši dalis skyrėsi mažai. Kiek ryškesnės skirtumų tendencijos matomos nagrinėjant kitas suaugusio ženklių grupes. Vertinant šeimyninių kompetencijų svarbą matyti, kad daugelio ženklių atveju dalis manančių, jog kriterijus yra svarbus, Lietuvos jaunuolių imtyje yra apytiksliai du, o kai kuriais atvejais ir tris kartus didesnė, nei nustatyta JAV ar Austrijoje. Šiuo atžvilgiu šeimyninių kompetencijų svarba yra panašesnė į nustatytą Graikijoje: nors visais atvejais buvo rasta skirtumų, procentas pažymėjusių, kad šie ženklai yra svarbūs, buvo artimesnis nustatytam šioje imtyje. Panašios tendencijos matyti ir vertinant vaidmenų kaitos svarbą: trimis atvejais proporcija manančių, kad vaidmenų kaitos kriterijai yra svarbūs, sutapo su nustatyta Graikijoje ir gana stipriai skyrėsi (buvo du ar tris kartus didesnė) nuo nustatytos JAV ar Austrijoje. Lyginant su JAV ar Austrija, Lietuvos jaunuoliams pasirodė svarbesni ir dauguma tarpusavio priklausomybės bei taisyklių laikymosi ženklų.

Rezultatų aptarimas

Šiuo tyrimu siekta įvertinti įvairių tapsmo suaugusiuoju ženklių reikšmę ir svarbą Lietuvos jaunuoliams. Kadangi įvairiuose tyrimuose, nagrinėjančiuose šių ženklių svarbą, jie yra grupuojami gana skirtingai (pvz., Arnett, 1997, 2003), tyrimo rezultatai analizuojami ir aptariami tiek individualių ženklių, tiek juos sudarančių grupių lygiu.

Kai kuriais atžvilgiais tyrimo rezultatai sutampa su gautais Vakarų šalyse, tačiau kai kuriais – rasta ir įdomių skirtumų. Vertinant tris populiariausias tarp Lietuvos jaunuolių suaugusiojo kriterijų grupes, kurias, kaip matyti iš tyrimo rezultatų, sudaro ženklai, rodantys šeimynines kompetencijas, ne-

priklausomybę ir normų laikymąsi, gauti tyrimo rezultatai sutampa su atliktais tiek JAV (Arnett, 2003), tiek Europos šalyse, – Austrijoje (Sirsch et al., 2009), Graikijoje (Petrogiannis, 2011) ar Rumunijoje (Nelson, 2009). Tai reiškia, kad Lietuvos jaunuoliai, panašiai kaip Vakarų šalių jaunimas, tapsmą suaugusiuoju, visų pirma, suvokia kaip tam tikrų asmeninių savybių įgijimą, o ne tam tikrų įvykių, kaip antai santuoka, išgyvenimą. Šią interpretaciją patvirtina ir tai, kad mažiausia dalis tiriamųjų pažymėjo, jog vaidmenų kaita yra svarbi tampant suaugusiuoju. Tai taip pat sutampa su minėtų tyrimų, atliktų Graikijoje, Austrijoje bei tyrinėjant baltaodžių grupes JAV, duomenimis (Arnett, 2003).

Tačiau atidžiau nagrinėjant jaunuolių, nurodžiusių, kad vienas ar kitas ženklas yra svarbus, proporcijas, kultūrinių požiūrio į tapsmą suaugusiuoju skirtumų matyti kur kas daugiau. Netikėčiausia šiame tyrime yra tai, kad tokia didelė dalis jo dalyvių nurodė, jog šeimyninės kompetencijos yra būtinos, kad taptų suaugusiuoju – tai pažymėjo vidutiniškai net 75,3 % tyrimo dalyvių. Kai kuriais specifiniais atvejais Lietuvos jaunuolių, manančių, kad kriterijus yra svarbus, dalis yra apytiksliai du ar net tris kartus didesnė, nei nustatyta tiriant JAV baltaodžių grupę (Arnett, 2003) ar tyrime Austrijoje (Sirsch et al., 2009). Šiuo atžvilgiu šeimyninių kompetencijų svarba yra panašesnė į nustatytą Graikijoje (Petrogiannis, 2011) ar Argentinos (Facio & Micocci, 2003), lotynų amerikiečių bei afroamerikiečių jaunuolių, gyvenančių JAV, tyrimuose (Arnett, 2003). Šiuo atžvilgiu tyrimo rezultatai yra artimi ir gautiems anksčiau Lietuvoje atliktame tyrime (Vosylis ir kt., 2013), kuriame buvo nustatyta, kad net 4 iš 10 populiariausių

suaugusiojo ženklų priklausė šeimyninių kompetencijų grupei. Tai leidžia manyti, jog tyrimo rezultatai gana tiksliai atspindi Lietuvos jaunuolių požiūrį į tapsmą suaugusiuoju.

Vertinant šeimos kompetencijų žymes, išryškėjo įdomių vyrų ir moterų požiūrio skirtumų. Moterys šios grupės suaugusiojo ženklus laikė svarbesniais nei vyrai, skirtumų buvo matyti vertinant tokius ženklus kaip moters ir vyro sugebėjimas pasirūpinti vaikais, moters sugebėjimas finansiškai išlaikyti savo šeimą ir sugebėjimas užtikrinti fizinį šeimos saugumą. Tai perša mintį, kad moterys yra labiau linkusios prisiimti visapusišką atsakomybę už šeimą, mato save įvairesniuose vaidmenyse šeimoje nei vyrai ir laiko šiuos sugebėjimus būtiniais visiškai suaugusiems moteriai ir vyrui. O vyrai yra gerokai mažiau linkę manyti, kad moterims yra svarbu sugebėti finansiškai išlaikyti savo šeimą ir užtikrinti jos saugumą. Šiuos vaidmenis vyrai buvo linkę labiau prisiskirti sau. Šioje ženklų grupėje rastas ir vienas įdomus kultūrinis skirtumas: moters sugebėjimas užtikrinti fizinį šeimos saugumą buvo suvokiamas kaip svarbus tapsmui suaugusiuoju tik labai nedidelės dalies Lietuvos jaunuolių ir kartu tai buvo vienintelis ženklas, kur ši dalis buvo mažesnė nei nustatyta visuose lyginti pasirinktuose tyrimuose. Tai rodo, kad Lietuvos jaunuoliai tebemano esant gana ryškų lyčių vaidmenų šeimoje pasiskirstymą. Tas taip pat matyti iš nemažų skirtumų vertinant ir kitus su vyro ir moters vaidmenimis šeimoje susijusius suaugusiojo kriterijus kultūrų / tyrimų viduje.

Viena vertus, šeimyninių kompetencijų svarba Lietuvos jaunuoliams gali būti interpretuojama kaip kolektyvistinės kultūros, kurioje daug dėmesio skiriama šeimai ir gebėjimui pasirūpinti kitu, žymė. Tačiau kar-

tu, žvelgiant į nepriklausomybę žyminčius suaugusiojo ženklus, matyti, kad kai kuriais atvejais jaunuolių, manančių, jog tam tikras ženklas yra svarbus, dalis visiškai sutapo su tomis, kurios buvo nustatytos Vakarų šalyse, arba buvo labai panašaus dydžio. Tai leidžia manyti, kad individualizmas kaip vertybių rinkinys, kuriame didelė reikšmė skiriama nepriklausomybei, saviraiškai, savarankiškumui ar asmeninių tikslų viršenybei prieš kolektyvinius, taip pat yra būdingas Lietuvos jaunuoliams. Tai, kad tik maždaug ketvirtis Lietuvos jaunuolių pažymėjo, jog santuoka, vaiko turėjimas, ilgalaikis išpareigojimas meilės ryšiams ir išpareigojimas kitiems visam gyvenimui yra svarbūs tapsmui suaugusiuoju, visgi sufleruoja, kad individualistinės vertybės yra svarbesnės nei kolektyvistinės ir Lietuvos jaunuoliams, kad svarbiausi suaugusiojo ženklai yra siejami su asmens savybėmis, rodančiomis vidinę brandą ir didėjantį sugebėjimą prisiimti atsakomybę ne tik už save, bet ir už savo šeimos narius. Šias interpretacijas palaiko tai, kad suaugusiojo žymė „prisiimti atsakomybę už savo veiksmų pasekmes“ pasirodė svarbi 96,5 % tiriamųjų. Tai šį ženklą, kaip ir teigiama visuose užsienyje atliktuose tyrimuose (Arnett, 2001, 2003; Seiter & Nelson, 2011; Sirsch et al., 2009), daro svarbiausiu tapsmo suaugusiuoju požymiu. Visa tai dar labiau patvirtinta ir tai, kad taisyklių laikymasis, ypač tų, kurių laužymas gali sukelti skaudžių padarinių tiek pačiam individui, tiek šalia esantiems žmonėms, buvo taip pat svarbūs suaugusiojo požymiai didelei proporcijai jaunuolių, ir ši proporcija beveik visų minėtų kriterijų atveju buvo didesnė už nustatytą Vakarų šalyse.

Antrą ir trečią vietą pagal ženklų populiarumo rangą imtyje užėmė vyro ir moters

sugebėjimas pasirūpinti vaikais, todėl dar viena šeimyninių kompetencijų svarbos interpretacijų galėtų būti ta, kad šios amžiaus grupės jaunuoliai suaugusį asmenį mato žvelgdami į savo tėvus, taigi su suaugusiuoju asmeniu sieja tuos tėvų vaidmenis (savybes), kuriuos matė savo šeimoje.

Nors vaidmenų kaitą žymintys įvykiai buvo mažiausiai svarbūs šios imties jaunuolių akimis, nereikėtų nuvertinti vaidmenų kaitos reikšmės, tuo labiau kad dalis manančiųjų, jog vaidmenų kaitos įvykiai svarbūs, yra didesnė nei aptikta JAV (Arnett, 2003) ar Austrijoje (Sirsch et al., 2009). Čia vertėtų atsižvelgti ir į šios perspektyvos kritikų mintis. Štai Liefbroer ir Toulemon (2010) mini, kad individualistinių kriterijų akcentavimas, toks būdingas Vakarų pasaulio, kartu ir Lietuvos jaunimui, gali rodyti ne tai, kad vaidmenų kaita netenka reikšmės tampant suaugusiuoju, o tik tai, kad šie jaunuoliai perėmė nuostatų bei kompetencijų rinkinį, kurį laiko labai svarbiu suaugusiojo asmens funkcionavimui Vakarų visuomenėse. Be to, šių su suaugusiu asmeniu siejamų asmens savybių susiformavimas ir naudojimas labai priklauso ir nuo to, kokius socialinės brandos įvykius jaunuoliai yra išgyvenę. Billari ir Liefbroer (2010) taip pat teigia, kad šių įvykių išgyvenimas ir išgyvenimo seka turi didelę reikšmę ir tam, kaip susiformuos tolesnis asmens gyvenimas, todėl šių „tradicinių“ įvykių kaitos tendencijų nagrinėjimas yra vis tiek labai svarbus (Billari & Liefbroer, 2010).

Šie tyrimo rezultatai galėtų reikšti kelis svarbius dalykus. Visų pirma tai, kad Lietuvos jaunuoliai į tapsmą suaugusiuoju žiūri kaip į laipsnišką procesą įgyjant savarankiškumą, autonomiją, gebėjimą kontroliuoti savo elgesį bei sugebėjimą rūpintis šeima, o ne kaip vaidmenis keičiančių įvykių iš-

gyvenimą (pvz., santuoka), leidžia manyti, jog Lietuvos jaunuolių tapsmo suaugusiuoju procesas gali būti suvokiamas kaip atskira raidos stadija, vadinama „besiformuojančio suaugusiojo“ (angl. *emerging adulthood*) raidos tarpsniu (Arnett, 2004), kuris, manoma, yra būdingas išsivysčiusiems Vakarų pasaulio valstybėms. Radus pakankamai ženklų, kad ši stadija egzistuoja, Lietuvos jaunuolių gyvenimą būtų galima suprasti ir tyrinėti kaip tik remiantis šia perspektyva, kurioje šis tarpsnis suvokiamas kaip kupinas tapatumo paieškos, nepastovumo, susitelkimo į save, jausmo „lyg būtum tarp“ ir neribotų galimybių keisti savo gyvenimą (Arnett, 2004). Antra būtų tai, kad tyrėjams, nagrinėjantiems tapsmą suaugusiuoju Lietuvoje, matuojant šį tapsmą būtų pravartu įtraukti ir šeimyninių kompetencijų žymes, ir tokių kompetencijų įgijimą.

Svarbu aptarti ir kelis tyrimo ribotumus. Svarbiausias jų yra tai, kad čia nagrinėjama tik viena teorinė perspektyva žvelgianti į tapsmą suaugusiuoju. Šio ar kito panašaus tyrimo rezultatai, taip pat Lietuvos jaunuolių tapsmas suaugusiuoju tolesniuose darbuose galėtų būti stipriau susieti su klasikinėmis raidos teorijomis, kaip antai Eriksono, Havighursto ar Levinsono, ir apžvelgti jų perspektyvoje. Antrasis tyrimo ribotumas sietinas su tyrimo priemonės specifika. Visi klausimai, pateikti tiriamiesiems šiame tyrime, buvo uždari, o tai reiškia, kad sprendami apie tapsmo suaugusiuoju ženklus tiriamieji naudojosi pateiktu sąrašu. Lieka neaišku, ar pateikus atvirą klausimą – „ką tau reiškia būti suaugusiuoju?“ ir atlikus tinkamą kokybinę gautų atsakymų analizę, būtų galima prieiti prie tokių pat išvadų. Šis aspektas taip pat galėtų būti nagrinėjamas tolesniuose tyrimuose. Trečiasis, ir ne mažiau svarbus, yra

patogioji tyrimo imties sudarymo procedūra, kuri neleidžia daryti galutinių išvadų apie visų Lietuvos jaunuolių požiūrį į tapsmą suaugusiuoju, todėl ateityje būtų naudinga atlikti tyrimų, naudojančių reprezentatyvią, tikimybinį būdą sudarytą imtį. Nepaisant šių ribotumų, tai yra pirmasis tyrimas, nagrinėjantis tapsmo suaugusiuoju ženklus Lietuvos jaunuolių akimis, naudojantis visą Arnett (2003) suaugusiojo ženklų skalę porcingoje lyties atžvilgiu imtyje.

Išvados

Tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvos jaunuoliai, panašiai kaip Vakarų šalių, taps-

mą suaugusiuoju suvokia kaip tam tikrų individualių savybių įgijimą, o ne kaip su vaidmenų kaita siejamą įvykių išgyvenimą. Tačiau, skirtingai nei Vakarų šalių, greta svarbių tapsmo suaugusiuoju savybių, rodančių individo savarankiškumą, autonomiją bei savo elgesio kontrolę, Lietuvos jaunuoliams svarbiausios pasirodė ir savybės, apibūdinančios sugebėjimus pasirūpinti savo šeima. Lietuvos jaunų vyrų ir moterų požiūris į tapsmo suaugusiuoju svarbą skiriasi nedaug: yra nedidelių skirtumų vertinant šeimyninių kompetencijų, siejamų su vaidmenimis šeimoje, ir taisyklių laikymosi svarbą tapsmui suaugusiuoju.

LITERATŪRA

Aassve, A., Davia, M., Iacovou, M., & Mazzuco, S. (2007). Does leaving home make you poor? Evidence from 13 European countries. *European Journal of Population/Revue Européenne de Démographie*, 23 (3), 315–338. doi:10.1007/s10680-007-9135-5.

Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. New York: Oxford University Press.

Arnett, J. J. (2003). Conceptions of the transition to adulthood among emerging adults in American ethnic groups. *New Directions for Child & Adolescent Development*, 100, 63–76. doi:10.1002/cd.75.

Arnett, J. J. (2001). Conceptions of the transition to adulthood: Perspectives from adolescence through midlife. *Journal of Adult Development*, 8 (2), 133–143. doi:10.1023/A:1026450103225.

Arnett, J. J. (1998). Learning to stand alone: The contemporary American transition to adulthood in cultural and historical context. *Human Development*, 41 (5/6), 295–315. doi:10.1159/000022591.

Arnett, J. J. (1997). Young people's conceptions of the transition to adulthood. *Youth & Society*, 29 (1), 3–23. doi:10.1177/0044118X97029001001.

Arnett, J. J. (1994). Are college students adults? Their conceptions of the transitions to adulthood. *Journal of Adult Development*, 1 (4), 213–234. doi:10.1007/BF02277582.

Arnett, J., & Balle-Jensen, L. (1993). Cultural bases of risk behavior: Danish adolescents. *Child Development*, 64 (6), 1842–1855. doi:10.1111/1467-8624.ep9406130038.

Arnett, J. J., & Taber, S. (1994). Adolescence terminable and interminable: When does adolescence end? *Journal of Youth and Adolescence*, 23 (5), 517–537. doi:10.1007/BF01537734.

Badger, S., Nelson, L. J., & Barry, C. M. (2006). Perceptions of the transition to adulthood among Chinese and American emerging adults. *International Journal of Behavioral Development*, 30 (1), 84–93. doi:10.1177/0165025406062128.

Billari, F. C., & Liefbroer, A. C. (2010). Towards a new pattern of transition to adulthood? *Advances in Life Course Research*, 15 (2–3), 59–75. doi:10.1016/j.alcr.2010.10.003.

Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112 (1), 155–159. doi:10.1037/0033-2909.112.1.155.

Elzinga, C., & Liefbroer, A. (2007). De-standardization of family-life trajectories of young adults: A cross-national comparison using sequence analysis. *European Journal of Population/Revue Européenne de Démographie*, 23 (3), 225–250. doi:10.1007/s10680-007-9133-7.

Facio, A., & Micocci, F. (2003). Emerging adulthood in Argentina. *New Directions for Child &*

Adolescent Development, 100, 21–32. doi:10.1002/cd.72.

Kraniauskienė, S. (2011). *Tapsmas suaugusiuoju: jaunimo socialinė branda Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, Demografinių tyrimų institutas.

Liefbroer, A. C., & Toulemon, L. (2010). Demographic perspectives on the transition to adulthood: An introduction. *Advances in Life Course Research*, 15 (2–3), 53–58. doi:10.1016/j.alcr.2010.10.002.

Mayseless, O., & Scharf, M. (2003). What does it mean to be an adult? The Israeli experience. *New Directions for Child & Adolescent Development*, 100, 5–20. doi:10.1002/cd.71.

Nelson, L. J. (2009). An examination of emerging adulthood in Romanian college students. *International Journal of Behavioral Development*, 33 (5), 402–411. doi:10.1177/0165025409340093.

Nelson, L. J., Badger, S., & Bo, Wu. (2004). The influence of culture in emerging adulthood: Perspectives of Chinese college students. *International Journal of Behavioral Development*, 28 (1), 26–36. doi:10.1080/01650250344000244.

Petrogiannis, K. (2011). Conceptions of the transition to adulthood in a sample of Greek higher educa-

tion students. *International Journal of Psychology & Psychological Therapy*, 11 (1), 121–137.

Pivoriūtė, M. (2012). *Perėjimo į suaugystę kaita šiuolaikinėje Lietuvoje* (nepublikuotos magistro darbo tezės). Vilnius: Vilniaus universitetas.

Seiter, L. N., & Nelson, L. J. (2011). An examination of emerging adulthood in college students and nonstudents in India. *Journal of Adolescent Research*, 26 (4), 506–536. doi:10.1177/0743558410391262.

Settersten, R. (2007). Passages to adulthood: Linking demographic change and human development. *European Journal of Population/Revue Européenne de Démographie*, 23 (3), 251–272. doi:10.1007/s10680-007-9132-8.

Sirsch, U., Dreher, E., Mayr, E., & Willinger, U. (2009). What does it take to be an adult in Austria? Views of adulthood in Austrian adolescents, emerging adults, and adults. *Journal of Adolescent Research*, 24 (3), 275–292. doi:10.1177/0743558408331184.

Vosylis, R., Raižienė, S., & Žukauskienė, R. (2013). Relationships between problem behaviors, role changes in areas of work, love, and achievement of adult character qualities among emerging adults. *Psychology / Psichologija*, 48, 54–69.

CONCEPTIONS OF THE TRANSITION TO ADULTHOOD IN A SAMPLE OF LITHUANIAN EMERGING ADULTS

Rimantas Vosylis

S u m m a r y

Almost two decades ago Arnett (1994, 1997, 2001) suggested that, from the perspective of youth, becoming an adult is not achieved through a series of role changes, such as getting married or starting a long-time career, but rather through acquisition of individual character qualities, such as ability to accept responsibility for the consequences of one's actions, making independent decisions, and becoming financially independent. This sparked a debate among social scientists on whether the “traditional” markers of adulthood (e.g., marriage, leaving parental home) were still important. One limitation to the line of Arnett's research is that most of it has been conducted using the USA white student samples. Similar research employing the same instruments, but conducted in different cultures or ethnic groups, showed that criteria for adulthood can vary cross-culturally (e.g., Nelson, Badger, & Wu, 2004). These evidences suggest that cross-cultural generalizations regarding the criteria of

adulthood may be limited and, therefore, it is important to evaluate which criteria are perceived by youth as defining adulthood in a particular cultural context.

The goal of this study was threefold: to examine the conceptions defining an adult person by Lithuanian emerging adults according to Arnett's list of adult criteria, to evaluate gender differences in these conceptions, and to evaluate how the popularity of these criteria differ from the views of youth living in other Western industrialized countries. Arnett's questionnaire on markers of adulthood (2001) was administered to a sample of 434 (age $M = 22.5$, $SD = 1.91$) emerging adults.

Accepting responsibility for the consequences of one's actions was viewed as the most necessary criterion for becoming an adult. Being capable of caring for children was the next most highly endorsed criterion for both women and men. The next most important criteria were “avoid drunk driving” (87.1%), “avoid

committing petty crimes like vandalism and shoplifting” (82.9%), “decide on personal beliefs and values independently of parents or other influences” (82.0%), “become capable of keeping family physically safe (men)” (81.8%), “if a man, become capable of supporting a family financially” (81.3%), “if a woman, become capable of running a household” (80.2%) and “financially independent from parents” (79.5%). Role transitions, on the other hand, were endorsed only by about a third of the study participants. Taken

together, the results suggest that becoming an adult among Lithuanian emerging adults, similarly to other Western countries, is perceived primarily as the acquisition of certain character qualities rather than going through role changes. However, contrary to Arnett’s findings with the US samples, capacities to maintain family responsibilities seem to be more important than achieving independence and self-sufficiency.

Key words: transition to adulthood, adulthood criteria, Lithuanian emerging adults, gender differences .

Iteikta 2014 03 31